

Marken under oss

JÖRGEN BOSTRÖM

Marken under oss

Historisk roman från Ångermanland

© Jörgen Boström 2025

<https://jorgenbostrom.se/>

Omslagsfoto: Jörgen Boström/AI

Produktion och tryck: Ågrenshuset AB, Bjästa, 2025

ISBN: 978-91-7542-393-7

Notis om Ådals-Liden

I boken används genomgående namnet *Ådals-Liden*, även i kapitel som utspelar sig före år 1886. Socknen har medeltida ursprung under namnet *Lidens socken*, men namnändrades till *Ådals-Liden* genom ett kungligt beslut den 17 april 1885. Jag har valt att använda det nuvarande namnet för att underlätta läsarens orientering i plats och berättelse.

Förord

Jag är född i Ångermanland. Det går aldrig ur kroppen.

Det sitter i mina steg, i min blick, i mitt sätt att tänka, i mitt lugn, i hur jag ser på världen. Jag tycker om att det är så, att det sitter rotat i mig.

Jag har släktforskat i många år. Många gånger har jag suttit och tittat på namn som bleknat och på ansikten som mött min blick. Jag har läst husförhörslängder, bouppteckningar, flyttregister, födelseböcker, dopböcker och dödböcker. Jag har följt livsöden uppställda i prydliga kolumner. Men bakom raderna, bakom siffrorna, bakom varje namn, har något annat börjat träda fram. Något som fortfarande lever.

Jag har ofta tänkt på hur livet en gång var i Ångermanland. Hur de levde. Hur de orkade. Det måste ha varit kärvt, fattigt och slitigt. Men jag tror också att det fanns värme. Något nära och omsorgsfullt mellan människorna. En kärlek som bar dem, och en styrka som höll dem uppe.

Förr talade man sällan högt om sina känslor. Man bar dem tyst, som ved i armarna. Stilla. Stadigt. Man sa inte mycket. Man gjorde det som behövde göras. Det var som det var.

Kyrkan fanns där, som en självklar del av livet. Man döptes där, konfirmerades, vigdes, och bars ut för sista gången. Det var både högtid och vana. En plats för tro, men också för gemenskap. På kyrkbacken såg man vilka som blivit äldre. Vem som saknades. Hur ansikten förändrats med åren. Prästen såg också. Han ställde frågor, prövade vad man kunde. Och skrev ner det i husförhörslängderna. Präntat med bläck. Det han såg och skrev skulle räcka för evigheten.

Men det fanns också något annat i deras liv. Något som låg i markerna, i skogarna, vid älven, kring husen. En känsla som inte gick att ta på, men som ändå fanns där. Ibland bara som ett kallt drag över nacken. Ett prassel där ingen syntes. Skrömta. Vittror. Jag tror på sånt, att något stannar kvar. Jag har läst att man förr brukade säga att man skulle hälsa när man gick över myren,

genom skogen eller kanske över en särskild äng. ”God dag, god dag, gott folk.”

För att visa respekt. Som för att säga att man inte var där för att störa.

Jag skriver den här boken för att jag tycker om att berätta och för att jag tycker att det är spännande att försöka förstå hur livet var förr.

Jag skriver också för att minnas. Inte bara med mitt eget minne, utan med deras. De som levde före mig. De som bar sina liv i händerna och gjorde vad de kunde med det de hade. De som sällan blev omskrivna i några böcker, men som ändå bar historien vidare. När allt är stilla och vinden ligger rätt, kan man höra dem. De som gick före. De som ännu dröjer kvar.

Den här berättelsen har vuxit fram ur min släktforskning, ur min barndom, ur berättelser som funnits i släkten och i familjen och ur en längtan att förstå det som varit.

Berättelsen rör sig genom tiden, från slutet av 1700-talet till vintern 1914. Den följer människor som levde nära jorden. Deras dagar fylldes av arbete, förluster, drömmar och val. Ibland levde rösterna kvar i gamla brev. Och skogen viskade något mer än bara vind.

Det är också en berättelse om livets stunder. När allt känns levande. Och om de där ögonblicken då en rysning går genom kroppen, utan att man vet varför. Om stunder när glädjen som kommer nära. Och om stunder då sorgen inte vill släppa taget.

Ångermanländskan.

Många som läser boken känner igen den. Andra kanske aldrig har hört den. Jag har valt att inte skriva på dialekt i boken, för att orden ska vara lätta att följa.

Men ångermanländskan bär något särskilt i sig.

En värme. En ton. Ett lugn.

Som en vacker sång.

I boken, *På annersia*, av Nicke Sjödin finns en dikt på ångermanländska, *Jorlkällar`n*, med dessa vackra ord,

”Ällt e dänne fanns häri jorlkällar`n. Nästan trivsamt va ä där, å bäst va att man va gla å tänke på att man kônne gå dit om åska börje på gå.”

Känner du igen dialekten, så smyger den sig nog in i boken ändå. Inte i stavningen. Men i tonen.

Språket i den här romanen är också medvetet berättarnära, med en stil som ligger nära det talande språket.

Det här är ingen historiebok. Inte heller en faktabok.

Det är en berättelse. En gestaltning.

Jag har fyllt tomrum, tolkat tystnader, lagt färg där arkiven varit grå.

När du läser hoppas jag att du både känner den varma vinden över åkrarna och den isande norrländska kylan. Att värmen från vedspisen når fram. Att du känner doften av jord. Och nykockt kaffe.

Jag hoppas också att du ser människor framför dig, någon som kunde ha varit din farfar. Din mormor.

Eller du själv.

I ett annat liv.

Platserna i boken finns. I alla fall de flesta. Människorna kanske också. Eller så har jag hittat på dem. Eller något däremellan. Men det spelar ingen större roll. För det viktiga är något annat. Det som bär berättelsen framåt.

Arvet.

Känslan.

Minnet.

Prolog

Den tjugofemte februari 1835 föddes Jonas Olof Andersson på en gård som hette Kråknäs. Gården låg i byn Lidgatu, i Ådals-Lidens socken, i Ångermanland. Jonas fanns inte i några kyrkböcker. Men i den här berättelsen blir han levande. Det är hans liv vi följer. Vi möter honom första gången som gammal. Men hans historia börjar långt tidigare.

Hans far hette Anders Petter Jonsson och var född 1801. Hans mor, Kerstin Henrietta Nilsson, föddes fem år senare. Båda kom från bygden.

Byarna i trakten låg utspridda över höjder och dalgångar, där marken mötte skogen. De flesta gårdarna låg samlade längs byvägarna, andra mer för sig själva, vid skogsbryn eller ovanför nipor där jorden hölls kvar av rötterna. Gårdar gick i arv från far till son. Men det var arbetet som bar kunskapen vidare. Far lärde sonen att slå med lie och läsa vädret. Mor lärde dottern att karda ull och sätta surdegen.

Tre stora älvar rinner genom den trakt där berättelsen tar sin början. Fjällsjöälven. Faxälven. Ångermanälven. De bar timmer. Fisk. Folk. Och berättelser. De rinner än. Vid Nämforsen, där Ångermanälven forsar fram, finns hållristningar i berget. Tecken efter människor som levde här för tusentals år sen. De såg samma älv. Hörde samma dån. Gick samma stigar som de vi möter nu, i den här berättelsen.

Året gick sin gång. Våren väckte jorden. Sommaren krävde allt. Hösten fyllde ladorna och gav jaktbyte. Vintern gjorde världen tyst, medan elden och berättelserna höll livet varmt.

Mellan 1867 och 1869 slog missväxten till. År 1867 blev dödens år. Frost lög kvar i juni. Potatisen ruttnade. Mjölken sinade. Människor frös och svalt. Barn skickades bort för att överleva. Några dog ändå.

I Ångermanland, precis som i andra delar av Sverige, levde människor nära både jorden och det osynliga. Tron på Gud fanns där, men också folktron. Prästen predikade skriften i kyrkan på söndagarna. Men hemma vid elden berättades något annat.

Människor fick bära hårda ord. Oäkting. Idiot. Sinnesslö. Hora. Fattighjon. Lösdrivare. Ord som formade liv.

Men bakom varje ord fanns en historia. Ett ansikte. Ett liv. Och ofta något helt annat än vad ryktet sa, en människa som försökte överleva efter sina förutsättningar.

Under Jonas livstid förändrades landet. Unionen med Norge bröts. En ny dynasti tog plats på tronen, med rötter i det franska kejsardömet. När Jonas föddes var det Karl XIV Johan som regerade, eller Jean-Baptiste Bernadotte, som han egentligen hette. Efter honom kom sonen Oscar I, sen barnbarnet Karl XV och därefter brodern Oscar II. När denna berättelse når sina sista blad, år 1914, är det Gustaf V som är kung.

Sverige styrdes formellt av kungen, men i praktiken av regeringen, Kunglig Majestäts statsråd. Fram till 1866 gällde ständsriksdagen, därefter tvåkammarriksdagen. Under 1800-talet satte statsministrar som Louis De Geer, Arvid Posse och Erik Gustaf Boström sin prägel på politiken. År 1914 är Karl Staaff statsminister, mitt i striden om försvaret och rösträtten.

Men i hjärtat av Ångermanland fortsatte livet som förr. Marken behövde brukas. Djuren behövde föda. Barn behövde kläder.

Där föddes Jonas. Och han skulle leva hela sitt liv där marken bar honom.

Ingen skrev om honom då. Men han fanns. Och han blev en av de som stannade.

Det är där allt börjar.

I marken under oss.

Kapitel 1

”Snön dämpar stegen, men inte minnet.”

Lillnäset, den 21 december 1913 – Den sista julen

Det var tre dagar kvar till julafton 1913.

Snön låg som ett täcke över gården. Det var en sån där vinter då snön kom tidigt och aldrig riktigt gav med sig. Redan i november hade den lagt sig djup, och nu, med julen runt hörnet, var allt helt insvept i vitt.

Temperaturen låg stadigt runt minus tjugofem, ännu kallare om nätterna. I bygden var det ingen som blev förvånad, så var det nästan varje år. Men det gjorde inte vardagen mindre tung. Vägarna var knappt farbara, och skulle man någonstans fick man ta till snöskor eller spänna hästen för släden. Allt gick långsamt när det var så kallt. Till och med röken från skorstenarna reste sig trögare, som om den också frös.

Jonas och Ida bodde på Lillnäset, i ett litet torp i Lidgatu, en by vid Ångermanälven. De levde sitt enkla liv där. En plats där åren satt sina spår i både väggar och jord. Men vardagens sysslor och minnen höll allt levande.

Lillnäset låg en bit från Kråknäs. Gården som en gång varit hans. Där hade Jonas vuxit upp. Arbetat jorden, burit sten, brutit mark. Som hans far före honom. En dag hade han fått gården i sin hand. Och när kroppen inte längre bar, fick han själv lämna den vidare. Till sin son. Nu bodde Olof där, deras äldste. Olof och hans hustru tog hand om marken nu. Som tidigare generationer gjort.

Jonas och Ida levde vidare här. På det lilla torpet. Lugnt och stilla. Men lika levande i minnet. Utanför låg skogen tät. Älven fanns där bakom, en bit bort, dold av träden, men han visste att den var där.

Det var tidigt på morgonen. Det enda ljuset i rummet kom från fotogenlampan, ett bärnstensfärgat sken. Det skulle inte ljusna förrän om flera timmar.

Jonas var 78 år gammal. Det var länge sen han varit smidig i

lederna. Kroppen bar honom ännu, men långsamt, stelt, som att varje rörelse måste förhandlas fram.

Hans händer var grova och blåfläckade, men de mindes ännu hur man höll i en lie.

Han låg stilla ett ögonblick, lyssnade. I rummet intill hördes ljudet av porslin som sattes ner, och Idas fotsteg mot trägolvet. Långsamma, men stadiga som alltid.

”Är du vaken?” frågade hon mjukt när hon tittade in i kammaren.

Jonas tyckte att hon var lika vacker som den dag de träffades första gången. På marknaden i Näsåker. De hade inte varit mer än tio år gamla.

”Jadå, jag är vaken,” svarade han hest.

Det var kallt i torpet. Kaminen hade slocknat under natten. Han kände kylan i luften, den där råa vinterkylan som kröp genom timmerväggarna, oavsett hur många gånger han hade tätat springorna med mossor. Han svängde benen över sängkanten. Hans stickade sockor, slitna men varma, låg prydligt vikta på stolen intill. Ida hade lagt dem där kvällen innan, som hon brukade. Han ställde sig upp, drog på sig långskjortan och byxorna med hängslen som hängde på stolsryggen. Även yllevästen åkte på, den som Ida hade stickat till honom för många vintrar sen. Träskorna stod prydligt under stolen där han ställt dem kvällen innan. Det var kallt på golvet, trots att det var trasmattor överallt, så träskorna gjorde verkligen nytta idag. Han gick förbi trappan upp till övervåningen. Den andades minnen. Barnen hade ofta lekt i den.

Han gick fram till kaminen, i svart gjutjärn. Han hade köpt den av en storbonde i byn. Han famla efter tändstickorna och sträckte sig mot vedlåren. Det fanns bara en liten ynkelig klabbe där. Korgen behövde fyllas på. Han suckade för sig själv och kikade ut genom det frostiga lilla fönstret bredvid ytterdörren.

”Det är kallt idag,” sa han lågt.

”Ja, det riktigt gnistrar ute av kylan,” sa Ida.

Jonas sparkade av sig träskorna och drog på sig de grova läderkängorna. Vadmalsrocken hängde på sin krok, yllehalsduken likaså. Lovikavantarna tog han upp från korgen på golvet.

”Jag hämtar ved,” sa han.

”Gör du det,” sa Ida. ”Kaffet är snart klart.”

Han drog på sig den stickade luvan och öppnade dörren. Kylan högg direkt mot kinderna. Han kastade en blick på termometern vid farstukvisten. Tjugosju minusgrader.

Snöskyffeln stod lutad mot bron. Han tog den och började skotta. Det var ungefär tjugo meter till vedboden. Snön låg djup, men var lätt. Andedräkten steg som rök i den kalla luften. Han skottade. Steg för steg. Rakt och noga.

När han reste sig för att pusta ut högg det plötsligt till i bröstet. Bara en sekund. Inte hårt, men nog för att han skulle stanna upp. Så släppte det, lika hastigt som det kom. Den där smärtan. Den återkom ofta, skar som en kniv ibland. Olof hade kört honom till doktorn i oktober. Han hade nämnt håll i bröstet, bröstsjuka, och sagt att Jonas måste skona hjärtat. Det fanns ingen bot, men det ville Jonas inte höra. Och han tänkte inte mer på det nu.

Han borstade bort snön från dörren, sköt upp den och klev in. Alltid samma känsla. Nöjd när han såg vedtravarna därinne, prydliga och raka.

Jonas tänkte på hur han fått tag i veden. För ett par år sen hade han bytt till sig ett stort lass från grannen uppe vid bergskanten. Ett par dagsverken i slåttern, några dagars snickeri på gården, det räckte. Och veden räckte ännu.

Så hade det alltid varit. Man hjälptes åt, bytte det man hade mot det man saknade. Pengar var det ont om, men arbete och heder gick det fortfarande att leva på. Snickra kunde han också. I husen i Näsåker, Häxmo och Forsmo fanns ännu spår av hans händer i virket. Det var aldrig för stora summor, men han tog gärna ett arbete när det bjöds. I alla fall förr. Från och till genom åren hade han även arbetat på ångsågen i Ådals-Liden, för att få ihop pengar.

Och riktigt trött på trä blev han aldrig. Inte än.